

**Тестові завдання з географії для зовнішнього незалежного оцінювання
навчальних досягнень випускників загальноосвітніх навчальних
закладів як інструментарій реалізації моніторингу навчальних
досягнень учнів 6 і 7 класів з географії**

Науменко С.О.
Інституту педагогіки НАПН України

Запровадження в Україні зовнішнього незалежного оцінювання та створення національної системи моніторингу якості освіти було проголошено постановами Кабінету Міністрів України «Деякі питання запровадження зовнішнього оцінювання та моніторингу якості освіти» (№ 1095 від 25 серпня 2004 року) і «Про невідкладні заходи щодо запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти» (№ 1312 від 31 грудня 2005 р.) та Указами Президента України «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні» (№ 244 від 20 березня 2008 року) і «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» (№ 926/2010 від 30 вересня 2010 року).

За дослідженнями Т. Лукіної («Енциклопедія освіти», 2008 [2]), моніторинг якості освіти – це «система збирання, обробки, зберігання і поширення інформації про стан освіти, прогнозування на підставі об'єктивних даних динаміки і основних тенденцій її розвитку та розроблення науково-обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень стосовно підвищення ефективності функціонування освітньої галузі [2, с. 519]».

Моніторинг якості освіти поділяється на такі види: 1) *за призначенням*: а) інформаційний, що полягає у збиранні, накопиченні та систематизації, а іноді й поширенні інформації, але не потребує проведення спеціального обстеження на етапі збору інформації; б) управлінський, що передбачає збирання та узагальнення інформації за певними показниками з метою вивчення конкретної освітньої проблеми та вироблення відповідних рекомендацій щодо формування політики і прийняття органами управління освітою необхідних рішень; 2) *за засобами*, що використовуються для

проведення моніторингу: педагогічний, соціологічний, психологічний, медичний, економічний, демографічний; 3) *за ієрархією систем управління*: індивідуальний, інституційний (локальний або шкільний), муніципальний, обласний (регіональний), національний (загальнодержавний), міжнародний [2, с. 519].

Педагогічний моніторинг – це один із видів моніторингу якості освіти, виділений за засобами, що використовуються для проведення моніторингу. Цей вид моніторингу являє собою систематичне безперервне контролююче відстеження якісних результатів навчання, виховання й розвитку учнів у системі «вчитель-учень».

Об'єктами педагогічного моніторингу є: *а) ресурси*, що вкладаються в освіту (стан шкільних будівель; умови проживання вчителів; шкільні меблі; шкільне обладнання; шкільні лабораторії; загальна кількість школярів; вік, клас та стать учнів; кількість повних учительських ставок; співвідношення кількості учнів й вчителів; наповнюваність класів); *б) освітній процес* (навантаження вчителів (кількість годин на тиждень); структурування змісту освіти та навчальних програм; розподіл годин по предметах або предметних лініях; кількість предметних годин на клас; інспектування тощо); *в) результат освітньої системи* (індивідуальні досягнення учнів з ключових дисциплін; кількість школярів, які склали випускні іспити, другорічництво, професійний успіх тощо) [6, с. 43–44].

Індивідуальні досягнення школярів з ключових дисциплін – один із об'єктів педагогічного моніторингу. Тому, складовою педагогічного моніторингу є моніторинг навчальних досягнень учнів.

За дослідженням Л. Кашкар'ової (дисертація «Психологічні засади моніторингу навчальних досягнень учнів основної школи», 2005 [5]), моніторинг навчальних досягнень учнів – це «організація, збирання, обробка і розповсюдження інформації про процес засвоєння учнями навчального матеріалу згідно із Державним освітнім стандартом [5, с. 9]». Цей вид педагогічного моніторингу являє собою систематичне спостереження за

станом навчальних досягнень учнів та прогнозування і вдосконалення цього стану.

Моніторинг навчальних досягнень учнів здійснюється шляхом контролю й оцінювання. Згідно із навчальною програмою для загальноосвітніх навчальних закладів «Географія. Економіка, 6–11 класи» (К., Ірпінь : Перун, 2005) [7] у загальноосвітній школі на уроках географії у 6 і 7 класах під час опрацювання курсів «Загальна географія» (у 6 класі) та «Географія материків і океанів» (у 7 класі) проводиться поточне й тематичне оцінювання [7].

Поточне оцінювання здійснюється у процесі поурочного вивчення теми. За допомогою нього відбувається встановлення й оцінювання рівнів розуміння і первинного засвоєння школярами окремих елементів змісту теми, встановлення зв'язків між елементами змісту теми і засвоєним змістом попередніх тем та закріплення знань, умінь і навичок.

Під час тематичного оцінювання виставляється тематична оцінка. При цьому враховуються результати опанування учнями матеріалу теми впродовж її вивчення з урахуванням поточних оцінок, різних видів навчальних робіт (практичних, лабораторних, контрольних робіт) та навчальної активності школярів. За навчальною програмою, на уроках географії у 6 і 7 класах обов'язково проводиться одна письмова тематична робота на семестр.

Методами перевірки навчальних досягнень школярів є: *усна* перевірка (бесіда, розповідь учня; пояснення до схеми, картосхеми, діаграми); *письмова* перевірка (самостійні й контрольні (тематичні) роботи, виконання графічних, тестових завдань тощо); *практична* перевірка (розв'язування задач, виконання завдань за допомогою атласу, контурної карти, підручника, статистичної таблиці; спостереження за певними географічними об'єктами чи явищами та ін.). Ці методи є інструментарієм реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів. На відміну від контролю й оцінювання, мета моніторингу навчальних досягнень учнів полягає в: 1) за допомогою

інструментарію визначити прогалини у знаннях, уміннях і навичках кожного школяра згідно із Державними вимогами до рівня загальноосвітньої підготовки учня; 2) ліквідувати прогалини за рахунок повторного засвоєння знань й оволодіння умінь і навичок учнями на наступних уроках.

Нині одним із найпопулярніших методів перевірки навчальних досягнень школярів є тестові завдання. Їх широко використовують під час проведення поточного і тематичного оцінювань з географії й інших навчальних предметів у загальноосвітній школі та для оцінювання навчальних досягнень учнів загальноосвітніх шкіл у міжнародних й вітчизняних дослідженнях, зокрема у Зовнішньому незалежному оцінюванні навчальних досягнень випускників навчальних закладів системи загальної середньої освіти (ЗНО), що проводиться в Україні щороку з 2006 р., Міжнародному порівняльному дослідженні якості природничо-математичної освіти учнів 4-х та 8-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, що здійснюється за проектом TIMSS, й проводилося в Україні у 2007 р. та ін.

Головними умовами використання тестових завдань на уроках географії у 6–7 класах, на наш погляд, мають бути: 1) відповідність змісту тестового завдання змісту навчального матеріалу й переліку державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, що перераховані у навчальній програмі для загальноосвітніх навчальних закладів «Географія. Економіка, 6–11 класи» [7]; 2) використання тестових завдань як навчального прийому та контрольної форми перевірки знань, умінь і навичок учнів; 3) розміщення в одній роботі завдань різних типів (форм) (завдань-доповнень, завдань вільного викладу; завдань альтернативних відповідей, завдань з вибором однієї або кількох правильних відповідей із запропонованих варіантів, завдань на встановлення відповідності, завдань на знаходження зайвого, завдань на встановлення логічної послідовності та ін.); 4) подібність тестових завдань до завдань, які використовуються у міжнародних й вітчизняних дослідженнях оцінювання навчальних досягнень учнів загальноосвітніх шкіл. Так, наприклад, на нашу думку, у 6 і 7 класах під

час проведення поточного і тематичного оцінювання з географії треба застосовувати й такі типи (форми) тестових завдань, які використовуються у тесті з географії для ЗНО.

Згідно із даними «Офіційного звіту про проведення зовнішнього незалежного оцінювання знань випускників загальноосвітніх навчальних закладів України в 2010 році» [9], підготовленого Українським центром оцінювання якості освіти, тест з географії для ЗНО вмщував 58 завдань трьох форм (завдання з вибором однієї правильної відповіді, завдання на встановлення відповідності (утворення логічних пар), завдання на відновлення правильної послідовності) [9, с. 182]. У тесті 10 завдань відповідали змісту курсу «Загальна географія» (6 клас), 10 завдань – курсу «Географія материків і океанів» (7 клас). за формами ці 10 завдань з кожного курсу розподілялися таким чином: 8 завдань з вибором однієї правильної відповіді, 1 завдання на встановлення відповідності, 1 завдання на відновлення правильної послідовності [9, с. 182].

Відповідно до «Специфікації тесту з географії для зовнішнього незалежного оцінювання...» [12], у завданнях з курсів «Загальна географія» і «Географія материків і океанів» перевірялися наступні складові географічної підготовки учнів: 1) *знання* географічних понять та термінів; компонентів природи та їхніх характеристик; географічних об'єктів, географічних подій, персоналій; геосфер, їхньої будови та процесів і явищ, що в них відбуваються; закономірностей природи, чинників розміщення населення і господарства; елементів географічної карти; 2) *уміння* визначати за описом приналежність географічного об'єкта до певного регіону, явищ і процесів до певної геосфери, групи населення, галузей господарства; виділяти головне (регіональні особливості материків і океанів, країн); групувати географічну інформацію за вказаною ознакою, або систематизувати за визначеною ознакою; встановлювати взаємозв'язки між процесами, що відбуваються в географічній оболонці; аналізувати та оцінювати процеси, що відбуваються в економіці, населенні країн світу, спираючись на власні географічні знання;

отримувати інформацію з джерела, працювати з різноманітними джерелами географічної інформації, застосовувати набуті знання в нових умовах [12, с. 3–4].

За даними «Офіційного звіту...», тест з географії для ЗНО 2010 р. розроблявся відповідно до Програми зовнішнього незалежного оцінювання з географії [11], затвердженої Міністерством освіти і науки України (наказ № 865 від 18.09.2009 р.).

У «Програмі...» в табличній формі відповідно до шкільних курсів географії (змістових блоків) розташовано перелік знань, предметних вмінь і способів навчальної діяльності, що перевіряються у тесті з географії для ЗНО. Наведемо приклад цієї таблиці (див. Таблиця 1).

Таблиця 1 [11]

Перелік знань, предметних вмінь і способів навчальної діяльності, що перевіряються у тесті з географії для ЗНО, відповідно до змістових блоків

Назва розділу, теми	Знання	Предметні вміння і способи навчальної діяльності
I. Загальна географія (6 клас)		
Способи зображення Землі	Зображення земної поверхні на малюнку, плані, карті, глобусі, аерофотознімку та космічному знімку. Поняття «план місцевості», «географічна карта», «топографічна карта». Картографічні проекції та спотворення. Елементи градусної сітки. Легенда карт. Види масштабу. Класифікація карт. Визначення напрямків, географічних координат об'єктів, абсолютної та відносної висоти місцевості, глибини морів і океанів. Вимірювання відстаней на різних за масштабом картах. Орієнтування та зйомка місцевості. Значення карт у житті людини.	<i>Знати</i> елементи градусної сітки карти, класифікацію карт, способи орієнтування на місцевості та алгоритм виконання елементарної окомірної зйомки. <i>Розрізняти</i> зображення земної поверхні на малюнку, плані, карті, глобусі, аерофотознімку та космічному знімку, картографічні проекції та спотворення. <i>Користуватися</i> легендою карт, різними видами масштабу. <i>Визначати</i> на картах напрямки, географічні координати об'єктів, абсолютну та відносну висоту місцевості, глибину морів і океанів. <i>Вимірювати</i> відстані на картах. <i>Оцінювати</i> значення карт у житті і господарській діяльності людини.
II. Географія материків і океанів (7 клас)		
Материки	Поняття «материк» і «частина світу». Характеристика материків: Євразія, Північна Америка, Південна Америка, Африка, Австралія, Антарктида	<i>Знати</i> алгоритм характеристики географічного положення материків, приклади форм поверхні, типів клімату, внутрішніх вод, ґрунтів, рослинного та тваринного світу.

	(за типовим планом: фізико-географічне положення; історія відкриття і дослідження; природні умови, природні ресурси, їхнє використання та охорона; великі природні регіони; населення і політична карта)	<i>Визначати</i> за описом дослідження та освоєння частин світу, характерні риси природи материків, загальні риси населення, особливості розвитку господарства найбільших держав материків; за картою найбільші форми поверхні і корисні копалини, розміщення кліматичних поясів і областей на материках, розрізняти гідрологічні об'єкти <i>Порівнювати</i> природні зони. <i>Оцінювати</i> основні екологічні проблеми материків та шляхи їх вирішення.
--	--	---

Згідно з таблицею 1, перелік знань, предметних вмінь і способів навчальної діяльності, що перевірялися у тесті з географії для ЗНО, відповідає змісту навчального матеріалу й державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, які перераховані у навчальній програмі для загальноосвітніх навчальних закладів «Географія. Економіка, 6–11 класи» [7].

Наведемо приклади тестових завдань, які використовуються для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання з географії [1; 4; 10], що застосовувалися у тесті з географії для ЗНО у 2009–2010 рр. [8, с. 145–160; 9, с. 185–198] та які можна застосовувати під час проведення поточного і тематичного оцінювання з географії у 6 і 7 класах.

6 клас

I. Завдання з вибором однієї правильної відповіді.

У цих завданнях до кожного завдання додаються чотири варіанти відповіді, з яких лише один правильний. Учень повинен обрати та позначити один правильний варіант відповіді, тоді завдання вважається виконаним. Завдання вважається невиконаним у випадках, якщо: а) позначено неправильну відповідь; б) позначено два або більше варіантів відповіді, навіть якщо серед них позначено й правильну відповідь; в) правильну відповідь не позначено взагалі. За виконання завдань цієї форми учень отримує 1 бал. Якщо вказано неправильну відповідь – 0 балів [3].

1) Який учений вперше застосував назву «географія» до науки про Землю?

А. Аристотель.

Б. Ератосфен. (Правильна відповідь.)

В. Меркатор.

Г. Бехайм.

(Розділ «Географічне пізнання Землі».)

2) Визначте географічні координати точки, що позначені на карті буквою Z.

(Розділ «Земля на плані та карті». Тема «Градусна сітка Землі. Географічні координати точок».)

А. 40° пн. ш., 120° зх. д.

Б. 40° пд. ш., 120° сх. д.

В. 120° пд. ш., 40° зх. д.

Г. 120° пн. ш., 40° сх. д.

3) Яка характеристика річки Совки, зроблена за планом місцевості, є правильною?

А. Річка Совка тече з північного сходу на південний захід.

Б. Правий берег річки Совки крутий, обривистий.

В. Річка Совка є правою притокою Вершиці.

Г. Береги Совки у нижній течії вкриті рідколіссям.

(Розділ «Земля на плані та карті». Тема «Способи зображення Землі».)

4) Які процеси в літосфері є основною причиною землетрусів на планеті?

А. Рух магми від астеносфери до поверхні Землі.

Б. Розривні рухи та зміщення пластів літосфери.

В. Повільні вертикальні рухи літосфери.

Г. Повільні горизонтальні рухи літосфери.

(Розділ «Географічна оболонка та її складові». Тема «Літосфера».)

5) Розгляньте таблицю, яку склали геологи, досліджуючи відслонення.

Визначте сумарну товщину (м) гірських порід палеозойського віку.

Порода	Геологічний період	Товщина (м)
Пісок	Палеогеновий	10
Вапняк	Юрський	6
Вугілля	Кам'яновугільний	3
Глина	Кембрійський	11

А. 9 м; Б. 14 м ; В. 19 м; Г. 24 м

(Розділ «Географічна оболонка та її складові». Тема «Літосфера».)

6) Для якого геохронологічного періоду найімовірнішим є зображений на малюнку ландшафт?

А. Палеогенового

Б. Юрського

В. Кам'яновугільного

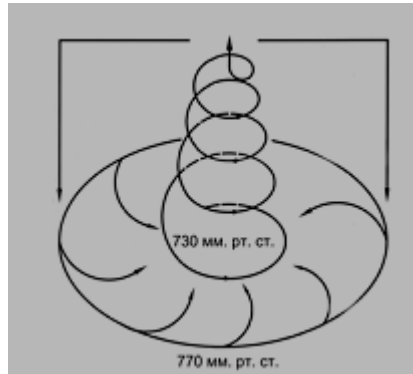
Г. Кембрійського

(Розділ «Географічна оболонка та її складові». Тема «Літосфера».)

7) На схемі зображено:

- А. Циклон Південної півкулі.
- Б. Антициклон Південної півкулі.
- В. Циклон Північної півкулі.
- Г. Антициклон Північної півкулі.

(Розділ «Географічна оболонка та її складові». Тема «Атмосфера».)

8) Де зосереджені найбільші запаси прісної води на планеті?

- А. У річках.
- Б. В озерах.
- В. У льодовиках.
- Г. У водосховищах.

(Розділ «Географічна оболонка та її складові». Тема «Гідросфера».)

II. Завдання на встановлення відповідності (утворення логічних пар).

Ці завдання складаються з інструкції та поданої у двох колонках інформації, яку позначено цифрами і буквами. У завданнях учень повинен встановити відповідність інформації, позначеної цифрами і буквами – утворити логічні пари. Завдання вважається виконаним, якщо школяр вибрав та позначив у бланку відповідей (див. таблиця 4) правильну літеру (від А до Д) навпроти цифри (від 1 до 4) [3]. За кожну правильно позначену логічну пару учень отримує 1 бал. Максимальна кількість балів за правильно виконане завдання – 4.

Таблиця 4

	А	Б	В	Г	Д
1					
2					
3					
4					

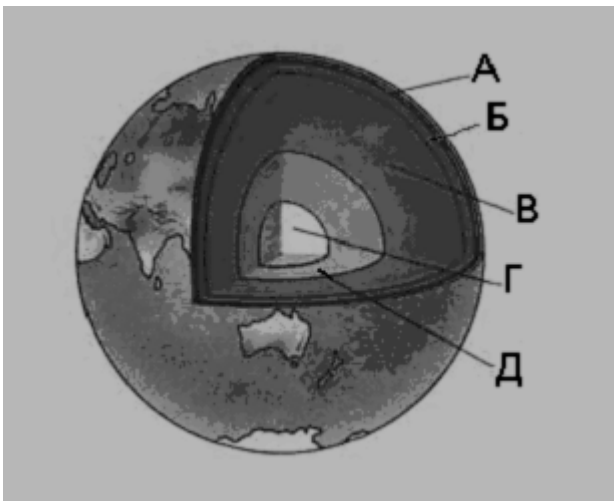
1) Установіть відповідність між прізвищем дослідника України та його науковим внеском у розвиток вітчизняної географії.

1. Володимир Вернадський	А. Перший президент Академії наук України, розвинув учення про біосферу.
2. Павло Тутковський	Б. Засновник фізичної географії в Україні, організатор Українського науково-дослідного інституту географії і картографії.
3. Степан Рудницький	В. Займався проблемами охорони природи, досліджував рельєф і ландшафти.
4. Каленик Геренчук	Г. Автор першої схеми природно-географічного районування України, описав її природні комплекси.
Д. Видатний ґрунтознавець, досліджував ґрунти Лісостепу та Степу України, зокрема Полтавщини.

Правильна відповідь: 1 – А, 2 – Г, 3 – Б, 4 – В.

(Розділ «Географічне пізнання Землі».)

2) Установіть відповідність між шарами внутрішньої будови Землі та буквами, якими вони позначені на малюнку.

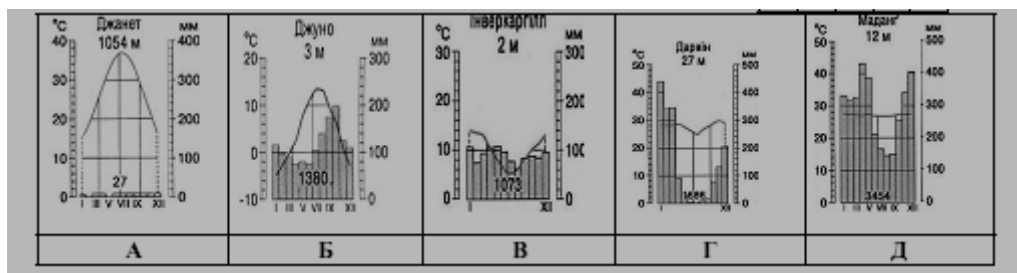

1. Астеносфера.
2. Земна кора.
3. Внутрішнє ядро.
4. Мантия.

Правильна відповідь: 1 – Б, 2 – А, 3 – Г, 4 – В.

(Розділ «Географічна оболонка та її складові». Тема «Літосфера».)

3) Установіть відповідність між типом клімату та кліматограмою.

1. Морський помірний клімат Північної півкулі.
2. Тропічний пустельний клімат Північної півкулі.
3. Субекваторіальний клімат Південної півкулі.
4. Морський помірний клімат Південної півкулі.

Правильна відповідь: 1 – Б, 2 – А, 3 – Г, 4 – В.

(Розділ «Географічна оболонка та її складові». Тема «Атмосфера».)

III. Завдання на відновлення правильної послідовності.

Ці завдання складаються з інструкції та певних географічних характеристик (фактів, подій, об'єктів тощо), позначених буквами (літерами). У завданнях учень повинен встановити правильну послідовність розташування фактів, подій, об'єктів тощо, де цифри 1 має відповідати перша характеристика, цифри 2 – друга, цифри 3 – третя, цифри 4 – четверта. За виконання цього завдання школяр може отримати 0, 1 або 2 бали [3]. 2 бали ставляться, якщо учень правильно встановив усі чотири послідовності; 1 бал – дві або три послідовності з чотирьох; 0 балів – одну послідовність або жодної.

1) Розташуйте імена мандрівників за часом їхніх відкриттів, починаючи з найдавнішого.

- А. Христофор Колумб.
- Б. Вітус Берінг.
- В. Марко Поло.
- Г. Жак Ів Кусто.

Правильна відповідь: ВАБГ.

(Розділ «Географічне пізнання Землі».)

7 клас

I. Завдання з вибором однієї правильної відповіді.

- 1) Визначте правильне твердження про природу Тихого океану.
 - А. Цей океан розміщений у всіх кліматичних поясах.
 - Б. Солоність його поверхневих вод вища, ніж в інших океанах.
 - В. У його водах сконцентрована 1/4 біомаси Світового океану.

Г. Атоли зосереджені у західній і центральній частині цього океану.

(Розділ «Океани». Тема «Тихий океан».)

2) На якій фотографії зображено типовий ландшафт Западнини Конго?

А Б В Г

(Розділ «Материки». Тема «Африка».)

3) Чому Австралія є найпосушливішим материком?

А. Територія материка розміщена переважно у тропічному поясі з високим тиском.

Б. Центральна частина Австралії з усіх сторін оточена горами.

В. З Антарктики в глиб материка проникають сухі та холодні повітряні маси.

Г. Біля берегів Австралії проходять лише холодні океанічні течії.

(Розділ «Материки». Тема «Австралія».)

4) У якому регіоні Південної Америки зосереджені найбільші родовища мідних руд?

А. Ла-Платська низовина та Патагонія.

Б. Центральна частина Бразильського плоскогір'я.

В. Оринокська низовина та прилеглі передгір'я.

Г. Центральні Анди та західне узбережжя.

(Розділ «Материки». Тема «Південна Америка».)

5) Укажіть правильне твердження про льодовиковий покрив Антарктиди.

А. Через зледеніння підльодовикова поверхня Антарктиди вища, ніж поверхня інших материків.

Б. У льодовиковому щиті Антарктиди об'єм прісної води менший, ніж у річках та озерах світу.

В. Льодовиковий щит, сповзаючи в море, перетворюється у шельфовий льодовик.

Г. Льодовиковий покрив спричиняє розломи в земній корі та утворення вулканів на материку.

(Розділ «Материки». Тема «Антарктида».)

II. Завдання на встановлення відповідності (утворення логічних пар).

1) Установіть відповідність між пустелями світу та типовими представниками рослинного і тваринного світу.

1. Велика піщана пустеля	А. Вельвічія, гієна.
2. Наміб	Б. Низькорослі евкаліпти, гатерія.
3. Каракуми	В. Кактуси, гуанако.
4. Патагонська пустеля	Г. Саксаул, верблюдо.
	Д. Агава, гримуча змія.

Правильна відповідь: 1 – Б, 2 – А, 3 – Г, 4 – В.

(Розділ «Материки».)

III. Завдання на відновлення правильної послідовності.

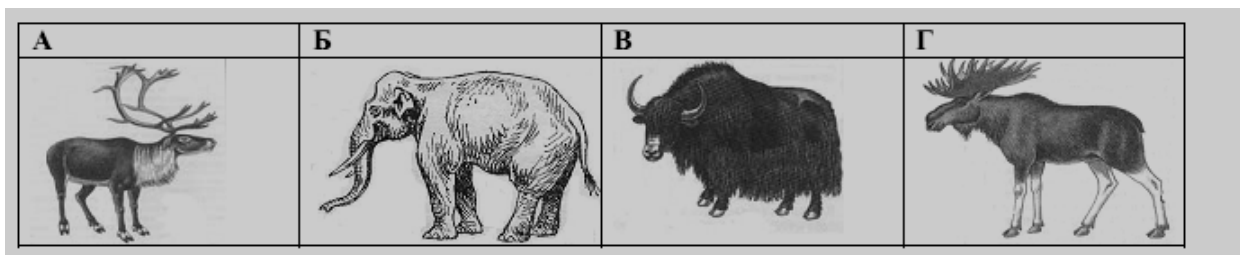
1) У якій послідовності експедиція спостерігатиме зміну акваторіальних природних зон Атлантичного океану, якщо вона пливе з півночі на південь від о. Ісландія до Канарських островів?

- А. Тропічна зона.
- Б. Субарктична зона.
- В. Субтропічна зона.
- Г. Помірна зона.

Правильна відповідь: Б, Г, В, А.

(Розділ «Океани». Тема «Атлантичний океан».)

2) Укажіть послідовно типових представників тваринного світу географічних поясів Євразії, починаючи від найближчого до екватора.

Правильна відповідь: Б, В, Г, А.

(Розділ «Материки». Тема «Євразія».)

Перше застосування поданих вище прикладів тестових завдань (для 6 і 7 класів), на наш погляд, має відбутися під час поточного оцінювання. Тоді вчитель повинен навчити учнів виконувати ці три типи (форми) завдань, які застосовуються у тесті з географії для ЗНО.

Тестові завдання у тестах з географії для ЗНО можуть слугувати інструментарієм реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів 6–7 класів з географії. За допомогою них можна визначити рівень навчальних досягнень учнів і їх компетентність та втрутитися у процес навчання, підвищуючи його якість. Однією з умов використання тестових завдань як інструментарію реалізації моніторингу навчальних досягнень школярів є: проведення після поточного і тематичного оцінювань «роботи над помилками». Під час цієї «роботи» відбувається усвідомлення кожним учнем причин виникнення у них помилок.

Література

1. Демонстраційний варіант тесту з географії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zno-kharkiv.org.ua/index.php?section=help&id=2010>.
2. Енциклопедія освіти / [Академія педагогічних наук України; головний ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Загальна характеристика тесту з географії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://testportal.gov.ua/index.php/text/geo/>.
4. Зразки завдань з географії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zno-kharkiv.org.ua/index.php?section=help&id=2010>.
5. Кашкарьова Л. Р. Психологічні засади моніторингу навчальних досягнень учнів основної школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Л. Р. Кашкарьова. – К., 2005. – 21 с.

6. Моніторинг стандартів освіти / [за ред. Альберта Тайджмана і Т. Невілла Послтвейта ; переклала з англ. Ірина Пилипчук]. – Львів : Літопис, 2003. – 328 с. – (Серія : Освіта).

7. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів (5-9 класи 12-річної школи). Географія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/main.php?query=education/average/new_pr.

8. Офіційний звіт про проведення зовнішнього незалежного оцінювання знань випускників загальноосвітніх навчальних закладів України в 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.repetitor.ua/zno/materials/2009/zvit2009.pdf>.

9. Офіційний звіт про проведення зовнішнього незалежного оцінювання знань випускників загальноосвітніх навчальних закладів України в 2010 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://testportal.gov.ua/index.php/text/vidp/>.

10. Приклад нової форми тестового завдання з географії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://testportal.gov.ua/index.php/text/geo/>.

11. Програма зовнішнього незалежного оцінювання з географії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://testportal.gov.ua/index.php/text/geo/>.

12. Специфікації тесту з географії для зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zno-kharkiv.org.ua/index.php?section=help&id=2010>.

Науменко С. Тестові завдання з географії для зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників загальноосвітніх навчальних закладів як інструментарій реалізації моніторингу навчальних досягнень учнів 6 і 7 класів з географії / Науменко С. // Наука і суспільство. – 2011. – № 7–8. – С. 48–57.